

SECCAD HAYDAR YILDIRIM'IN TÜRKÇE TERCÜMELERİ ÜZERİNE

ERKAN TÜRKMEN*

(*Lâne-i Münkesir* ve Urduca Çevirisi)

Seccad Haydar Yıldırım (1818-1943) Urduca ilk roman ve hikâye yazarı olarak Hindistan ve Pakistan'ın en ünlü siması olmuştur. Genç yaşta Türk dili ve edebiyatı ile ilgilenmeye başlayan Haydar'ın¹ şöhretinin büyük bir kısmı onun Tanzimat ve Servet-i Fünûn yazarlarımızdan yaptığı sekize yakın roman ve temsil tercümelerine dayanmaktadır. Bu tercümelerin büyük bir kısmı doğrudan doğruya, bir kısmı ise Hint kültürü ve o günkü siyasete göre uyarlanarak Urduca'ya çevrilmiştir. Haydar, yaptığı tercümelemleri hangi yazar ve eserden çevirdiğini çoğu kez açıklamamıştır. Bu yüzden bazı bilim adamları bu tercümelerin onun kendi eseri olduğunu iddia etmektedirler.² Bu tercümelerin teker teker mukayeseli incelemelemleri yapılmadıkça bu iddialar bir sonuca varmayacaktır.

Aslında 19. yüzyıl ortalarında İngilizlere karşı verilen millî mücadele, Hintlilerin (bilhassa Müslümanların) dikkatlerini Türkiye Türkleri üzerine toplamıştı. Zira Hindistan'da asırlarca haki-miyetini sürdüren Türk ve Türklerin kahramanlıkları dillere destan olmuştur. Bu Türkler Kurtuluş Savaşında Türkiye'de düşmanlarına karşı büyük mücadele vermişlerdir. Türkiye'de olup bitenler ise, Hintliler tarafından günü gününe takip edilmiş ve millî yazarlarımızdan bilhassa Halide Edip Adıvar'ın eserleri Urducaya çevirilip İkbâl'e de yansiyarak millî bir edebiyat akımı halinde son zamanlara kadar etkisini sürdürmüştür.

Haydar, milletin Türkiye'ye karşı ilgisini hissederek bazı eserler tercüme etmiştir. Ancak onun gayesi millî hareketi canlan-

* Yard. Doç. Dr. Erkan Türkmen, Selçuk Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi.

¹ Bkz., Durdane Kasım, *Seccad Haydar Yıldırım*, Utrapradeş Urdu Akademisi, Lucknow 1981, s. 2.

² Bkz., Dr. Ekmel Eyyübî, *Urdu ke Türki Tercüme*, Navâ-yı Edeb, Bombay, sayı 31, No: 2, s. 35.

dırmaktan ziyade Türkiye’de batılılaşma akımının ne gibi problemler yarattığını halkın gözleri önüne sermekti. Ona göre Hintlilerin de böyle problemlerle karşılaşacakları muhakkaktı.³

Haydar Yıldırım’ın tercümeleri arasında yer alan bu türdeki ilk eseri *Sâlis bi’l-Hayr* dır. Biz burada, bu eseri ele alarak onun tercümede ne gibi değişiklikler yaptığını ortaya koymaya çalışacağız. Metin incelemesine geçmeden önce, yazar hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır :

a) Seccad Haydar’ın babasının adı Celeleddin Haydar’dır. Seccad Haydar 1880’de Becnor şehrinde dünyaya gelmiştir. Aligarh Üniversitesinde yüksek öğrenimini yaptıktan sonra İngilizler tarafından Bağdat’a Türkçe tercümanı olarak gönderilmiş, 1910’da orada görevli iken bir süre sonra İstanbul’daki İngiliz sefaretine tayin edilmiştir. Birkaç yıl burada kaldıktan sonra Hindistan’a dönmüş⁴ ve geri kalan ömrünü orada tercüme ve telif eserler yazarak geçirmiştir. 1943’te vefat etmiştir. Türkçeden çevirdiği diğer ünlü eserleri ise *Asib-i Ülfet*, *Huma Hanım*, Celeleddin Harzemşah ve *Ceng u Ciddl* dir. Türkçeye karşı sevgisinden dolayı kendisine Türkçe olarak “Yıldırım” adını vermiştir.

b) *Sâlis bi’l-Hayr* : Bu eser Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun *Lâne-i Münkesir*’inin⁵ tercümesidir. Mütercim eserin adını değiştirerek *Sâlis bi’l-Hayr* (Üçüncüsü Hayırlı) veya *Larki ki Karistani* (Kızın Becerikliliği) koymuştur.⁶

c) Hikâyenin başlıca karakterleri : Bütün hikâyenin başlıca dört karakteri vardır : 1 - Neriman (koca) 2 - Mihriban (Neriman’ın eşi) 3 - Rana (Kızları) 4 - Hamra (Neriman’ın sevgilisi). Mütercim Neriman hariç diğer isimleri aynen eserine almıştır. Neriman ise Remzi olarak değiştirilmiştir.

d) Hikâyenin planı : Hikâyenin planı çok basittir. Neriman adındaki bir şahıs, İstanbul’a taşradan gelip zengin olmuş ve Avrupa hayatına özenen birisinin kızıyla yani Mihriban ile evlenmiştir. Bu evlilikten sonra Neriman, çok gösterişli, kendi akrabasının kızı

³ Bkz., Seccad Haydar Yıldırım, *Sâlis bi’l-Hayr*, Lucknow 1932 (Önsöz, s. B).

⁴ Bkz., Dr. Seyyid Muin al-Rahman, *Haylistan*, Urdu Bazar, Lahor 1984, s. 245 v.d.

⁵ Ahmed Hikmet Müftüoğlu’nun *Haristan* adlı derlemede yer alan *Lâne-i Münkesir* başlıklı hikâyesidir, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1324, s. 39-79.

⁶ Kızdan burada maksat Neriman’ın ihmal ettiği küçük kız Rana’dır.

olan Hamra'ya aşık olur. Fakat Hamra, Mihriban'ı kıskandığı için Neriman'ı kendine çekmiştir. Neriman karısından ayrılınca ortada kalır, zira Hamra onunla evlenmez. Buna içerleyen Neriman huzur bulmak amacıyla Avrupa'ya gider. Ancak Avrupa'da onu yalnızca pişmanlık beklemektedir. Birkaç sene sonra vatanına dönen Neriman'ı ve eşi Mihriban'ı genç kızları olan Rana, büyük bir ustalıklarla tekrar birleştirir. Yıllarca hasretle kıvranan eşler böylece Avrupa'ya duyulan hayranlıklarını bir tarafa bırakarak yeniden mutluluğa kavuşurlar.

e) Teması : Hikâyenin teması planı kadar basit değildir. Mütercim planını aynen muhafaza ederken temada değişiklik yapmış ve tabii olarak anlatım üslûbunu da ona göre seçmiştir. Haydar'ın önsözünde şöyle bir ifade yer almaktadır. "Batı hayranları bu hikâyeyi okuyup mutlu olacaklardır. Batıya hayranlık duymayanlar ise okuyup üzüleceklerdir. Üzülenlere şunu arzedeceğim, ne yapalım zaman Hindistan'da da aynı marifetini sürdürmektedir".⁷ Yazarımız Ahmed Müftüoğlu ise milliyetçi yazarlarımızdandır.⁸ Onun gayesi batı hayranlarını memnun etmek değil bilakis bu tür kişilerle alay etmektir. Mihriban'ın batı eğitimi almış olması ve onun sonradan görme zengin babasının tüm çabalarına rağmen mutluluğu tatmaması; Neriman'ın Hamra'nın zahiri cezbesine kapılarak eşini terk edip Avrupa'da huzur araması ve sonunda pişmanlık duyarak ana vatanına geri dönmesi, buna örnek gösterilebilir. Müftüoğlu'nun hikâyede gizlediği milli hissi mütercimimiz, Türk edebiyatının derinliğine vakıf olmadığı için pek idrak edememiştir. Bu yüzden Müftüoğlu'nun bu yöndeki birçok esprileri ve nükteleri mütercim tarafından ya tamamıyla çıkarılmış ya da değiştirilmiştir.

f) Dili : Eserin dili Osmanlı Türkçesidir. Arapça ve Farsça kökenli bir çok kelime Urduca ile ortakır. Fiil ve deyimlerde bu iki dil arasındaki ayrılık görülür. Cümle yapısının da (özne - nesne-fiil) aynı olması mütercimin işini bir hayli kolaylaştırmaktadır. Mütercim birçok ortak kelimeyi meselâ muazzeb-i istihzâ (معذب استهزا), sahte işve (ساخته عشوه), rahnedâr (رخنه دار), sitemdîde (ستمديدہ), ihtiyâl (احتیال), izmihlâl (اضمحلال), merâret (مرارت), infî'âl (انفعال), hodkâm (خودکام), imtîzâc (امتزاج), gibi kelimeleri çıkararak onların yerine daha sade

⁷ *Sâlis bi'l-Hayr*, s. C.

⁸ Bkz., Hikmet Dizdaroğlu, *Müftüoğlu Ahmed Hihmet*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1964, s. 13 ve 16-18.

kelimeler kullanmıştır. Bu Haydar'ın tercümesinin bir üstünlüğü olabilir; ancak yazarın üslûbunu belirleyen ifade ve nükteleri çıkarıp atmakla, mütercim asıl stilinden uzaklaşmaktadır. Mütercimin kullandığı cümleler de sade ve kısa olduğundan üslûbun canlılığı nisbeten kaybolmaktadır. Bu eserin Türkçeden tercüme olduğu hissini uyandırmak maksadıyla bazı Türkçe ifadeler aynen aktarılmıştır. Meselâ "bek" Urduca'sı 'beg'dir. "Ninecigim" (bkz., *Sâlis*, s. 26) Urduca'sı 'Nanici'dir. "Babacığım" bu kelime Urduca'da da aynıdır.

g) Metin incelemesi : Kolaylık olsun diye mütercim asıl metni 10 eşit bölüme taksim etmiştir. Biz de mukayese yaparken bu taksimattan yararlanacağız.

B ö l ü m ı

1.1 Bir çok cümle ve ifade aslında farklıdır. Meselâ "Saçlarını öyle kıvrımalı idin ki in'itâf edecek nazarlar onlar arasında takılıp kalmalı idi" cümlesi tercümede "gözler (onlar) saçlar arasında takılıp kalmalı ve oradan dışarıya çıkmamalıdır" şeklindeki ifade ile üslub zayıflatılmaktadır. "In'itâf edecek nazarlar" ifadesindeki canlılığın çıkarılması ile "oradan dışarıya çıkmamalıdır"ın ilâve edilmesi bu zayıflığa sebep olmaktadır. Bunun tam aksine "siyah peçenin me'yus rengi altında sarı saçlar adeta ağlar... daha ince peçen yok mu"? yerine "siyah peçenin altında saçlarını hapsediverdin, onlar (saçlar) kıvranıyorlar" şeklindeki ifade daha dokunaklı ve duygusaldır. Hindistan'da ender görülen sarı saç ise tamamıyla çıkarılmıştır. "Gül rengi carım ile peçemi giyeyim mi?" yerine "Kül rengindeki (hakisteri) peçemi giyeyim mi?" şekli yer almıştır. "Çehrenin bu al rengini örtecek, yazık değil mi"? yerine "Bu gül rengindeki yüzün gri peçenin altında (kalacak), ne ızdırıp?" gibi tercümelemlerle Hindistan'da kullanılan koyu renk ve yüzü tamamıyla örten peçeler kastedilmektedir.

1.2 *Lâne-i Münkesir*'in 39. sayfasında yer alan şu ifade "Bu gün sen beni giydir" cümlesi "Maalasef ben ne söylesem siz beğenmiyorsunuz, buyurun ne isterseniz bana giydirin" olarak tercüme edilmiş ve bununla Hint kadınının kesin itaatkârlığı vurgulanmıştır.

1.3 "Gözlerinin etrafındaki sürme az, kirpiklerin o kadar siyah, o kadar siyah olmalı ki arasında uçan nazarların seyyarelerin nur-i mahmuriyetine benzesin... bakışlarındaki ruhaniliğin süz-günlükleri huzurunda gönüllerde prestîş çılgnlıkları uyandırsın"

gibi zengin ifade “Gelin bugün gözlerinize sürme çekin, kirpiklerinizi koyu siyaha boyayın ki onlardan nazarların (bakışların) çıkarsa, mahmur bir nur gibi çıksın” şeklinde tercüme edilerek sürme çekme işi şark havasına sokulmuş ve ifadenin canlılığı nisbeten kaybolmuştur. “Yeşile bakan o mavi gözlerin etrafına bir hale-i siyah çekti” yerine “Kirpiklerini açıp, o mavi gözlerine bir siyah hat çekti” den de vardığımız aynı sonuç güç kazanmaktadır. “Yeşile bakan mavi gözler” ile “etrafında bir hale-i siyah” şeklindeki ifadeler Hintlilerin adetlerine göre değiştirilmiştir.

1.4 Müteakip bölümlerde de mütercim kendi kültürüne uyarak ya tüm paragrafı çıkartmış ya da kısaltmalar yapmıştır. Meselâ, Neriman’ın eşine duyduğu heyecanı dile getiren şu renkli anlatım, “Sözleriyle karısını derâguş (kucağına aldı) etti ve Mihriban’ın kıvrık saçlarının zalâm-ı zerîni (parlak siyah) içinde Neriman’ın gözlerinden çakan titrek şimşekler, hararetili izler bıraka bıraka, karısının sedefgün (sedef gibi) ensesinde dağılarak, dudakları bir tatlı meyve yer gibi mahmure’l-teza (lezzetinden dolayı mest) şapırtılarla ten-i şirin ve münevverden gıcıklayıcı, o insanı, bir dakika için acı acı yakıp, sonra tatlı ateşi ser ta be-pa (baştan ayağa kadar) vücuda yayıla yayıla, bütün sınırları kıran, kıvrıran, bayılta medfid (uzun) öpücükler toplamaya başladı” (*Lâne*, s. 40, 41) gibi birçok benzetmeler metinden çıkarılmıştır. Yazarın kullandığı zengin teşbihler ile partisiplerin çıkarılması üslubun dinamizmini zayıflatmıştır. “Saçlarımı bütün dağıttın, pudralarımı uçurdun” şeklindeki ifade ise değiştirilerek “Bundan usanan Mihriban, beni rahat bırak, saçlarımı dağıttın, dedi” olarak tercüme edilmiştir.

1.5 Bazen mütercimin cümleleri uzattığı da görülmüştür. Meselâ : “Oh bu dakikada ne güzelsin” (*Lâne*, s. 41) ise “Şu anda sen sitem yapmaktasın, öf güzelliğinin alemi bambaşka” şeklinde değiştirilerek “Sitem dhana —sitem etmek ve husn ka alem— güzellik alemi” gibi deyimlerini kullanarak mütercim Urdu dilindeki yaygın uslûbu ortaya koymaya çalışmıştır. Aynı şekilde “Dilnevaz ve zeki ayaklarıyla kaldırımları okşadığın vakit ...” Urduca’da “Gönülleri ayağının altında ezecek yürüyüşle dışarıya çıktığında bile cilvelerinde eksiklik olmamalıdır, amma sen gezinti yerlerinde utanıp kala kalıyorsun” şeklindeki tercümede de doğululuğun (şarklılığın) daha hakim olduğu görülmektedir. Türkçedeki “Ben yalnız senin güzelin, senin şi’arın olmak isterim” (*Lâne*, s. 41) cümlesinin Urduçasında “Hayır,

ben güzelliğimi satmak istemiyorum, bende ne kadar çekicilik ve güzellik varsa yalnızca senin içindir” ifadesi (*Sâlis*, s. 4) doğu ülkesinin beyanının daha samimi ve hissi olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde “Sen de çıkma, ben de seni giydireyim, boyun bağımlı elimle bağlayayım, sana tatlı kumru hikâyeleri söyleyeyim” ifadesi Hint geleneklerine göre şöyle değiştirilmiştir : “Sen de gitme, senin gönlünü eğlendireceğim, seni ben giydireceğim, bıyıklarını düzeltip, sana tatlı hikâyeler söyleyeceğim”. “Boyun bağımlı elimle bağlayayım”, “bıyıklarını kıvrıyayım” ve “Kumru hikâyeleri söyleyeyim” şeklindeki ifadeler yazarın batılılaşmaya karşı yaptığı tatlı alaylardır. Bu ifadelerin tercümede değiştirilmiş olmasıyla eleştirici üslûb yok olmuş, onun yerine sade ve düz anlatım getirilmiştir.

1.6 41. sahifedeki son paragraf son derece renkli ve anlatımı bakımından zengin olduğu halde, yani “Ben senin eğlenmeni, gezmeni istiyorum. Seni meselâ maden yolunda gezerken görünce, ah bu güzel kadın bir periye benziyor, onun izini takip edeyim, seni kaçıracaktım gibi çırpıntılarla eziyetlerle gizli hicranlar, azaplar çekerek, mahrum-ı emel bir şuride-i sevda (aşktan dolayı perişan olmuş) tehâlûk ile (istekle atılma) peşinden ayrılmayayım. Sonra sen benim ol. Merâret-i tahassürün (Hasretin acısını çekerek) halâvet visalini böyle tatmış bulunayım ve yaşadığımı anlayayım”. Urduca’da ise : “boş ver, bu fuzulî lafların ne faydası var. Ben kişilerin yorumlarını dinleyerek zevk alacağım, onlar seni görerek şöyle diyecekler : ahh, bu ne güzellik, bir peri gibi görünüyor ve ben de seni peri sanarak peşinden gideceğim ve sanacağım ki perinin hicran içinde kıvranan aşığı ona yalvarıyor, fakat o dinlemiyor ve sonunda eve varınca bu peri benim olur” şeklinde tercüme edilip Hint halkının kavrayacağı şekle sokulmuş ve üslûb sadeleştirilmiştir.

1.7 İçindeki gizli duygularını bastırmaya çalışan Mihriban’ın durumunu şu şekilde ifade eden Müftüoğlu okuyucunun sempatisini toplamaya çalışır, “Bu ‘sus’ Mihriban’ın bu danteller, bu süsler altında gizlediği bütün bir felaketi, kocası Neriman’a anlatmak isterken, döktüğü bir damla yaştı. O böyle öpüle öpüle pembeleşen yanaklarla, okşana okşana dürtülerek, itilerek seyre gitmenin ne demek olacağını keşf ediyordu... Kocasının gözleri şimdi bir sâika şua’ ile parlayarak ona diyordu ki “hayır, yürürken sinen vücudundan ileri gitmeli, ruhun sinenin üstünde çırpınır gibi, uçmak ister gibi yürümeli. Hamra Hanımın yürüyüşü bütün işve, dikkat etmiyor

musun"? (*Lâne*, s. 42). Mütercim yine üslûbunu değiştirerek ifadeyi Şu Şekilde değiştirmiştir :

"Ah, bu sus sözünde Mihriban Hanım'ın nice gizli duyguları yer almaktaydı. Bu mutlu anda onun kafasına ne esmişti ki o yüzünü ekşiterek 'sus' demişti. Kafasında elektrik gibi bir fikir parlamıştı. Acaba Remzi dışarıya çıkmak için neden bu kadar ısrar ediyordu. Remzi belki de o nankör sevgilisi ile buluşmak istiyordu. Öf, öf! Bu hayal onun kalp çırpıntılarını arttırıyordu. Remzi ise Mihriban'ın yüz ifadelerine hiç bakmayıp, kendi havasında idi".

B ö l ü m 11

11.1 Bu Bölümde de mütercim Mihriban'ın ailesi ile ilgili birçok detayları çıkartmıştır. Meselâ "Mihriban hanım, vilayetten birine mensup, on seneden beri İstanbul'a nakl-i mekân, eden, gayet zengin bir ailenin yegâne kızı idi" (*Lâne*, s. 43) ve "Mihriban'ın pederi İstanbul'da yerleşme kararı verdikten sonra, yalnız nümâyiş perest (gösteriş meraklısı) bazı vilayet ahalisinde görülen tecrübesiz bir isti'câl (acelecilik) ile kızına mükemmel bir tahsil ve terbiye vermek telaşına düşerek ..." gibi Böylece, taşradan gelip büyük Őehire yerleşen kültürü eksik, fakat paranın sayesinde sun'î bir batılılaşmaya hayran kalıp, kendini modern sosyeteye gönlünü bir kaptırmış ailenin hâlet-i ruhiyesi ve bu hâlet-i ruhiyeyi canlandıran yazarın alaylı üslûbu tercümede canlılığını yitirmiştir. Yazarın iğneleyici tarzdaki sözleri, meselâ "Babasının serveti pek az zaman içinde İstanbul'un kibar âlemi arasında, kendisini gıpta ve serzenişlerle (sitem etme) bahs ettire ettire tezviç (izdivaç) için birçok namzetlere engin hulyalar frâs eden ..." gibi kısımlar tercümeyle aktarılmamıştır.

Neriman beyle izdivacı, hayli kıl u kal'i mucib olmuştu. O gün Őirketin Beylerbeyi'ne uğrayan vapurları, yek diğerinden fazla malumat almak isteyen seyirci kadınlarla dolmuştu. O Perşembe gününden *beda'* ile iki ay bütün bu düğünün *dârâtı* (debdebesi), *řa-şaası* İstanbul'un *güzide haremeleri* arasında mubalağalarla çalkana, kabara, yayılarak yaşadı". (*Lâne*, s. 43)'de, burada *italik* olan ifadeler yerine daha basit cümleler ile üslûp değiştirilmiştir. Meselâ, "düğün gününde vapurlar Mihriban'ın babasının evine gitmekte olan hanımlarla dolup taştı ve hanımlarecessüslerini öldürmek amacıyla birbirinden daha uzun süre Mihriban'ın babasının evinde kalmaya çalıştılar".

11.2 Yazarın üslûbunun can damarı sayılan zengin Farsça ve Arapçadan oluşan deyimler, ifadeler ve benzetmeler ya değiştirilmiş, ya da tamamıyla çıkarılmıştır. Meselâ, “Mihriban bu hay huy telaş ve dağdağa arasında hasbi bir zeka ile on beş yaşına kadar üzerinden vilayetin bürka-yi kesif u münzeviyetini atarak, şuh şâtır bir şehirli kız inceliğiyle gördüğü görüştüğü nevnihâlan-ı asalet refikalarının arasında mevki-i mümtaz işgal etmeye başladığı ...” ifadesindeki ‘vilayetin bürka-’i kesif u münzeviyet’ (برقع کثیف و منزویت), ‘nevnihâlân-ı asalet’ (نونهالان اصالت) ve müteakip satırlarda yer alan “derin برانفعال میوسک (درین برانفعال میوسک) (مرارت نهانیله), nazar-ı serî’ (نظر سریع), mabna-yı saadeti yıkmak (مبنای سعادت یقمو), safvet-i kalb (صفوت قلب), zevcin aşkına bürünmüş ve “Sarsan zarbat-ı nihayetinin şiddetinden inşi’âl ve feveran eden kıvılcım idi” gibi Osmanlı edebiyatının belli başlı niteliği sayılan zengin ağdalı ifadeler (mütercimimiz tarafından metinden çıkarılmıştır. Halbuki Urdu edebiyatında bu tür ifadeler mevcuttur. Ancak batı edebiyatı için muğlak ve güç teşbihler olabilir. O halde, tercüman üslûbu değiştirmekten başka bir de sadeleştirme yoluna da temayül göstermiştir.

11.3 Bu bölümde yazara göre Hamra’nın, Mihriban’ın kocasının kendi cazibesıyla dikkati üzerine çekmesi küçüklükten beri aralarında mevcut olan kıskançlıktan dolayıdır.

Hamra, Neriman’ı çekmek için tüm modern giyim ve davranışlar ile gönlünü kazanmaya çalışır. Ve bunu yaparken Neriman’ın yuvasının yıkılışına tıpkı bir batılı gibi aldırış etmez.

Mütercim ise bu görüşü değiştirerek Mihriban’a karşı Hamra’nın intikamının sebebini kadınların kendi güzelliklerini daima muzaffer görmek olduğuna bağlar ve onların bu gaye için güzellik ordusunu seferber ettiğini ve bu işi çoğu zaman farkında olmadan yaptığını bildirir. Mütercimin amacı yazardan farklı olduğu için Hamra’nın davranışlarını dile getiren Urduca’daki deyimlerin sıralanışı Türkçeye hiç uymamaktadır (bkz., *Sâlis*, s. 17, 18). Meselâ, çehul u çalbalahat (چهل و چلبلاهک): güler yüzlülük ve oynaklık; nazar se tarliya (نظری تازیلا): gözleriyle ayarladı; adaun ki foc (اداون کی فوج): işveler ordusu; dam men lana (دام مین لانا): ağa takmak, filelemek; çaka çavnd (چکاچوند): hayretle bakmak; serzed hona (سرزدهونسا): açığa çıkmak, vuku bulmak.

B ö l ü m 111

111.1 Hikâyenin karakterlerinin vasıfları bazen Urducada bir hayli değiştirilmiştir. Meselâ yazara göre Hamra oynak, hercaî, ihanete mün'atıf (meyilli), mütecessis parlak gözlere malik bir kadındır (*Lâne*, s. 49). Tercümeğe göre ise Hamra yaramaz, umursamaz (bkz. *Sâlis*, s. 18), kararsız, oynak ve kalpleri çaliveren (bkz., *Sâlis*, s. 22) bir kadındır.

50. sayfa 2. paragrafta yer alan Mihriban'ın intikam hissini canlandıran anlatım, tercüman tarafından Hintli kadınların hissiyatına göre yönlendirilmiştir. Şöyle ki; “çaresizlik, me'yusiyetin verdiği son bir kuvvet-i i'caze kapılıp, hod behod meydan-ı mübarezeğe atılmak ve kendisinin göz yaşları ile eğlenerek ve kahkahalarla ciğerini, ciğer paresini parçalamak isteyen bu bâdire-i felâketi ince parmaklarıyla boğmak, gözlerinden saçılan yıldırımlarla yakmak istiyordu” şeklindeki ifade Urducada “... ve o kendisinde öyle bir cesaret hissediyordu ki onun gönlü şu anda harb meydanına fırlamak, Hamra'ya bağırarak ve sonra kâh ağlıyarak kâh gülererek kendi ciğer paresi olan kızını göğsüne basarak şunu söylemek istiyordu : ‘İnsanlar babanı benim elimden almak istiyorlar, bu aslâ olamaz, sen onun gitmesini engelle!’ ve bu sıralarda gözlerinden öyle şimşekler çıkarıyordu ki eğer Hamra orada olsaydı onu yakıp küle çevirecekti” (bkz., *Sâlis*, s. 24). “Kâh ağlıyarak, kâh gülererek”, “ve sen onun gitmesini engelle” gibi değişiklikler ve ince parmaklarla boğmak ifadesinin tamamıyla çıkarılması Hamra'nın Türk Hamra'sına nazaran daha zayıf ve daha hızlı olduğunu göstermektedir.

111.2 Bir çok felsefî değerde olan fikirler de Urducaya tercüme edilirken amacından saptırılarak Hint hayatına ve felsefesine uydurulmaya çalışılmıştır. Mesela, 50. sahifede bulunan şu cümle : “rekabet-i aşkından mütevellit gizlar (tomurcuk) daima gizli yaşarsa, kuvvet-i faciâtını muhafaza eder, kalpte, kalbin karanlık bir köşesinde barındıkça hüzn-i ş'riyeti (üzücü duygular) ile büyür. His ile ruh onun iki âşına-i hicranıdır, iki cenahlı (yönlü) medetkâridir. Onlarla beraber irtika, yine onlarla beraber inhitât eder (genişler). Ekseriya aşka ait en muharrik rekabetler düştükleri gönüllerde barınacak esrarengiz bir köşe bulamayarak zayıf ahlakı ima eder bir tedbirsizlik ile, işâa olunduğu (yayıldığı) dakika, adi bir kıskançlık kisve-i fersude-

sine (eskimiş elbise) bürünerek halkı güldürmekten başka birşeye yaramaz” cümlesinin Urducaş şöyledir :

“Aşk rekabetinden doğan öfkeler gizli olarak yaşamaya ve rekabetin ateşini arttırmaya devam eder, kalbin karanlık bir köşesinde yerleşip üzüntü ile beraber artar. His ve ruh onun hicranının aşına dostları olup, onun yardımcısıdır”. Yazarın ifadesinde aşk rekabeti konu edilmekte ve bir tomurcuğa benzetilen üzücü duygular, his ve ruh ile birlikte geliştiği dile getirilmektedir. Oysa ki mütercim aşk rekabetinden doğan öfkeyi konu etmiş ve anlatım biçiminde bazı farklılıkları meydana getirmiştir. Aynı şekilde, 60. sahifede 15. satır : “rekabet-i sevda bir tıfl-ı muhabbettir ki validesini zehirleyen bir yılan yavrusuna benzer” şeklindeki ifade tamamıyla tercümeden çıkarılmıştır.

B ö l ü m IV

Bu bölümde manzara ile ilgili detayların ya çıkarıldığı ya da değiştirildiği müşahede olunmaktadır. “Neriman çamların kütüklerini tutarak, küçük kayaların üstünden ayağı kayarak, sendeliyerek Temmuz gecesinin . . .” (*Lâne*, s. 52) ise Urduca’ya şöyle çevrilmiştir : “Remzi elinde ağacın dalını tutup, vücudunu gövdesine dayayarak duruyordu . . . yaz ayının mehtaplı gecesi idi” (*Sâlis*, s. 27). Burada, çamların altındaki kaygan yerin Hindistan’da olmayışı, manzaradan çıkarılmasına sebeb olmuştur.

Türkçedeki şu basit ifade : “. . . ben geçerken bu kapıdan çamlığa çıkacağınızı söylüyordunuz” (*Lâne*, s. 53) Urduca’da değiştirilerek şöyle aktarılmıştır : “ben kız kardeşinizin, Haziran ayının mehtabında bu ağacın altında mehtabı seyredeceğini söylediğini duydum”. Türkiye’de çam ağacının altında mehtabı seyretmek pek yaygın değildir, fakat Hindistan’da tropikal ağaçlar altında bir Haziran gecesi mehtabı seyretmek hoş ve eğlencelidir. “İri ay-nadan in’ikâs eden şuleler, pembe döşemeli bu odanın içini bir şafak bulutu güzergâhına benzetti” şeklindeki Türkçe ifade, Urduca’da “Odanın mihrabı gök kuşağı gibiydi. Hamra bunun altında sanki ışık perisiymiş gibi duruyordu”. Buradaki benzetmeler üslûbun değişik olması dolayısı ile Urduca’ya değişik bir biçimde yansıtılmıştır.

Bu bölümdeki başlıca diğer değişiklikler ise şunlardır :

a) “Neriman arkada bu iki vucud-ı nazikterinin câzibe-i tâkatsûziyle atıldığı girdbâd-i sevdanın sekran-ı tesiriyle mahmûm

ve bîtab...’ (*Lâne*, s. 53) yerine “O, mîknatıs dağının çekişine dayanmayan bir iğne gibi... onun (Hamra'nın) peşinden gitti”. (*Sâlis*, s. 30).

b) “Neriman bir buhran-ı mahmûm içinde meftur ve perişan ağlıyor”.

c) “Bütün raz-ı durûnunu döke döke yalvarmak ve böyle terk-i hayat etmek hiss-i elem ile medhûş idi”.

d) “Köşk kapısını Neriman'ın göz yaşlarına karşı kapamışlardı bile”. Bu ifadelerin tümü tercümeden çıkarılmıştır.

B ö l ü m V

V.1 *Lâne-i Münkesir*'in 59. sayfasında bulunan Türkçe şiir Urduca'ya aynen aktarılmış fakat en son beyit oldukça farklı bir biçimde tercüme edilmiştir :

“Korkutuyor, ahh!... bu sevda beni,
Korkulacak mertebe-i âfetsiniz!..”

Urducası ise şöyledir :

Ey fitne yaratan sen beni yaşatmayacaksın!
Üzerinde canlar feda edilen âfetsin sen!

Urduca metin, Osmanlıca metne nazaran daha sade ve halk arasında yaygın deyimlerle bezenmiştir. Meselâ; “Bu Mihriban'ın sabrını tarumâr ediyordu” yerine “O her zaman öfkeden kıvranıyordu” ifadesi vardır. “Buna tahammül edemeyecek, gönlü bu barı (yükü) çekemeyecek” (*Lâne*, s. 59) yerine “Böylece gönlüm pare pare olacak” ve “Mihriban'ın kocası Hamra'ya dedi ki : ...” yerine “Remzi o bahtsız (kötü kaderli) rakibeye dedi ki : ...” v.b. ifade değişiklikleri vardır.

Yani şair, tercüme ederken kendi dili ve kültürüne göre birçok değişimler yapmıştır.

V.2 Hamra'nın gösterişten uzak güzelliğinin cazibesine kapılan kocası için çırpınan Mihriban'ın kendi iç duyguları ile bir Türk kadının gururu arasındaki çekişme söz konusu edilmektedir.

Kadınları sonsuz itaate mecbur kılan Hint okuyucuları için kadın gururunun fazla değeri yoktur. Bu yüzden, yazarın Türk kadınının gururunu tasvir eden bölümleri tercüman tarafından kendi anlayışına göre aktarılmıştır.

“Şimdi Hamra ile Neriman'ın arasındaki münasebetin derecesini, tafsilât-i hakikiyyesini anlamak için bir çare arıyor. Mihriban

bu dakika nefsinde şedid bir kıskançlık duymuyor. Yalnız hakikate matla' olmak, niçin, neden, nasıl aldatıldığını bilmek istiyor?". (*Lâne*, s. 60) Urducası ise şöyledir : "(Mihriban) kendi ve kocası arasındaki bu ilişkinin tafsilatlarını öğrenmek için ne gibi yalanlar ve çabalarda bulunması gerektiğini düşünüyordu". (*Sâlis*, s. 43) Tercümedeki bu değişiklik tercümanın kafasında bir Hint kadınının durumunu canlandırmasından ileri gelmektedir.

B ö l ü m VI, VII

Bu bölümlerde açıklamalarda değişmeler ve nitelermelerde kısaltmalara rastlanmaktadır. Meselâ; "bu iftiralar aynı serzenişlerle tekrar ediyordu" (*Lâne*, s. 65) cümlesi "Bunu söyleyerek o bir kaç defa gözlerine el vurdu" şeklinde, "Mihriban da kocasının bu öldürücü, çılgın figanlarını işitiyordu" (*Lâne*, s. 65) cümlesi "bayılmakta olan kocasının Hamra! Hamra! diye bağırdığını işitti" (*Sâlis*, s. 54) şeklinde tercüme edilmiştir. Osmanlıca metinde Hamra'nın adı okuyucunun heyecanını artırmak için gizlendiği halde Urduca'da açıkça belirtilmiştir. Yine, "Sabahleyin Mihriban kocasını giyinmiş buldu" (*Lâne*, s. 65) şeklindeki basit ifade, doğu sitiline uydurularak : "Sabahleyin o kocasını giydirdiyordu ki, kocası onun ayağına kapandı (rica için)" biçiminde tercüme edilmiştir.

B ö l ü m VIII, IX

Hikâyenin bu kısmında şu değişiklikler yapılmıştır :

"Evet, o kağıtlar iade olunmamış bir deyn-i saadete (saadet borcu) ait hatıralardı". (*Lâne*, s. 67) ibaresinin tercümesi şöyledir : "Evet, o kağıtlar aşk borcunun iade edilmemiş (ödenmemiş) makbuzları idi" (*Sâlis*, s. 58).

Ayrıca bu bölümde Türkçe metinde yer almayan Neriman'ın annesi Urduca'daki tercümede ortaya çıkmaktadır. Neriman'ın annesi de Neriman gibi katı yürekli olarak gösterilmiş ve Hamra ile Neriman'ın annesi birleşerek eşlerin ayrılması için birlikte çalışmışlardır. Türkçe metinde ise Neriman'ın annesinden pek bahis yoktur.

Mütercimin kullandığı bazı deyimler ve teşbihler oldukça zengindir. Fakat bunların asıl metin ile pek ilgisi yoktur. Burada birkaç misal vermek istiyoruz :

a) “O, (Mihriban) umutsuzluk ve gamın bir resmi gibi idi”. (*Sâlis*, s. 64).

b) “Fakat, ölüm isteyince gelmez ki” (*Sâlis*, s. 64, 7. satır).

c) “Annelik haklarını hissettirdi” (*Sâlis*, s. 68, 5. satır).

d) “O (Rana) Kerim Efendi'nin gözlerine bir diken gibi batmakta idi” (*Sâlis*, s. 68, 5. satır).

e) “Umutlara su serpildi”.

f) “Hayallerin monsonu kalktı ve hızlı bir fırtına şekline dönüşerek kalbine çarptı ve gözlerinden su akıverdi”. (*Sâlis*, s. 75).

Bütün bu değişiklikler tercümanın Türkçe anlatım tarzını Hint kalıbına dökmesinden ileri gelmektedir.

B ö l ü m X

Bu bölümde yukarıda anlatılmaya çalışıldan daha değişik herhangi bir hususa rastlanmamıştır.

S O N U Ç

Burada yakınçağ yazarlarımızdan Ahmed Hikmet Müftüoğlu'nun *Lâne-i Münkesir* adlı eserinin Urdu dili ve edebiyatına Seccad Haydar Yıldırım tarafından nasıl aktarıldığını bazı can alıcı noktalara değinerek anlatmaya çalıştık. Haydar'ın *Sâlis bi 'l-Hayr* adlı eseri, Türklerin Hindistan'da yaklaşık olarak sekiz asra yakın Fars edebiyatı ve daha sonra Urdu dili edebiyatına yaptıkları katkının ancak bir damlası olabilir. Hindistan ve dolayısıyla Pakistan'da Türk asıllı şair ve yazarlar ile ilgili çalışmalar henüz tatmin edici düzeyde değildir. Bu makalemiz böyle bir çalışmanın ancak bir başlangıç noktası sayılmalıdır.

Bu kısa incelemenin neticesinde Haydar Yıldırım'ın *Sâlis bi 'l-Hayr*'ı tercüme veya telif olmayıp bir adaptasyondur. O kadar ki tercüman, yazarın üslûbunu değiştirerek kendi okuyucusunun kültürü ve diline uydurmuştur. Hattâ yazar ile tercümanın hikâyeyi ele alış tarzları bile tamamıyla farklıdır.

